

Opis źródła:

Zeznania Feliksa Zienkowicza zostały złożone pisemnie przed Wileńską Komisją Śledczą w języku rosyjskim i dotyczą jego działalności powstańczej. Zienkowicz składał zeznania pięć razy, od 8 sierpnia do 4 października 1863 roku. Poniższy fragment pochodzi z tych zeznań, w którym autor wyjaśnia swoją sytuację oraz tłumaczy się ze zgubienia paszportu.

Miejsce i data wydania:

Rękopis: Litwa 1863 r.; wydanie drukiem Wrocław 2005.

Miejsce przechowywania oryginału źródła:

Oryginał zeznania w języku rosyjskim z 1863 roku znajduje się w Litewskim Państwowym Archiwum Historycznym; przedruk przetłumaczony na j. polski w: B. Jędrychowska, *Wszystkim obcy i cudzy. Feliks Zienkowicz i jego listy z Syberii 1864 – 1881*, Wrocław 2005.

Tekst źródła (fragment):

Chcę z całą szczerością i otwartością powiedzieć prawdę. Jestem Feliks, syn Pawła, Zienkowicz, rodziców nie mam, kształciłem się w Białostockim Gimnazjum. Potem byłem w Petersburgu, gdzie chodziłem na wykłady Fakultetu Nauk Przyrodniczych i wiosną 1861 roku wróciłem do domu. Mój majątek znajduje się w guberni grodzieńskiej, w powiecie prużańskim – nazywa się Mokre. Mieszkałem po części w nim, po części w majątku męża mojej siostry – Pusłowskiego, w powiecie brzeskim, do jesieni 1862 roku, kiedy to ze względu na słabość piersi otrzymałem od wileńskiego generał-gubernatora paszport na zagraniczny wyjazd i tam też wyjechałem. Byłem w Dreźnie, Monachium, Berlinie, podróżowałem po Renie i na koniec osiedliłem się w Paryżu. Tam poznałem, w marcu 1863 roku, młodego człowieka Władysława Krosnowskiego [...]. Kiedy w Polsce zaczęło się już powstanie on poprosił, abym jemu pozwolił pojechać na mój paszport do Księstwa Poznańskiego, gdyż miał nadzieję jakoś się tam przedostać. Paszport obiecał odesłać z Prus. Długo nie zgadzałem się, ale w końcu kwietnia dałem jemu paszport, z którym wyjechał i do tej pory go nie zwrócił. W Paryżu potem słyszałem, że został on zabity w Polsce.

Słowniczek pojęć:

Wileńska Komisja Śledcza – jedna z rejonowych komisji śledczych, podlegająca Stałej Komisji Wojenno-Śledczej, działającej w latach 1833-1865.

Feliks Zienkowicz – urodzony w 1842 roku na Polesiu, brał udział w przerzucie broni z Anglii do Litwy w czasie powstania styczniowego, w którym następnie wziął zbrojnie udział. Skazany najpierw na karę śmierci, następnie wyrok zamieniono na 12 lat katorgi.

General-gubernator – w Imperium Rosyjskim administrator prowincji, który podporządkowany był carowi. General-gubernator sprawował władzę tak cywilną, jak również wojskową.

Księstwo Poznańskie – autonomiczne księstwo, które wchodziło w skład Prus, powstałe na mocy kongresu wiedeńskiego. Autonomia Księstwa została ograniczona po powstaniu listopadowym, a po powstaniach wielkopolskich z 1846 i 1848 roku całkowicie zniesiona.

Powstanie Styczniowe – powstanie narodowyzwolenicze wymierzone przeciwko Imperium Rosyjskiemu, wybuchło 22 stycznia 1863 roku. Trwało do jesieni 1864 roku. Więcej: https://pl.wikipedia.org/wiki/Powstanie_styczniowe

Pytania do uczniów szkoły podstawowej:

1. W jaki sposób autor tekstu źródłowego utracił swój paszport?
2. Jakie były motywy Feliksa Zienkowicza do wyjazdu za granicę w 1862 roku? Czy faktycznie była to tylko słabość zdrowia, czy też mogły za tym stać inne powody związane z działalnością powstańczą?
3. Jakie było znaczenie posiadania paszportu w tamtych czasach, szczególnie w kontekście ruchów powstańczych? Dlaczego Zienkowicz zgodził się pożyczyć paszport Władysławowi Krosnowskiemu?
4. Jakie mogły być konsekwencje utraty paszportu w trakcie trwania powstania? Czy władze mogły postrzegać to jako podejrzanе zachowanie?

Pytania do uczniów szkoły średniej:

1. W jaki sposób, w świetle tekstu źródłowego, Zienkowicz utracił swój paszport? Co oznaczała utrata paszportu dla obywatela Królestwa Polskiego?
2. W jakich okolicznościach stawano przed Komisją Śledczą? Czy wymagano zeznań od przygodnych obywateli, czy jednak należało mieć solidne podstawy do zatrzymania? Kogo najczęściej chwymano i przesłuchiowano w okresie od wybuchu powstania styczniowego i niedługo wcześniej?
3. Czy podróżowanie po Europie w tym czasie mogło być związane z organizowaniem wsparcia dla powstania, na przykład w formie zbiórki funduszy lub kontaktów z innymi działaczami?

Wskazówki:

Odpowiadając na pytania należy pamiętać, że dokument, taki jak paszport, był równoznaczny z tożsamością. Jeśli ktoś nie posiadał paszportu, lub znaleziono czyjś paszport w związku z nielegalną działalnością lub wprost przestępczą, organy policji zatrzymywały taką osobę i przesłuchiwały ją. Szczególnie w czasach niepokojów społecznych, takich, jak powstania. Komisja Śledcza miała za zadanie przesłuchać i zdobyć zeznania podejrzanego. Dopiero później podejmowano decyzję o wymiarze kary.

Najważniejsze cezurę:

14/15 stycznia 1863 - branka przygotowana w Warszawie przez Aleksandra Wielopolskiego

22/23 stycznia 1863 – wybuch powstania styczniowego

5 sierpnia 1864 – egzekucja ostatniego przywódcy powstania – Romualda Traugutta, na stokach Cytadeli Warszawskiej. Wygaszenie powstania

Literatura pomocnicza:

Chwalba A., *Historia Polski 1795 – 1918*, Warszawa 2000.

Kieniewicz S., *Powstanie Styczniowe*, Warszawa 2024.

Imię i nazwisko osoby opracowującej rekord: Łukasz Wołczyk